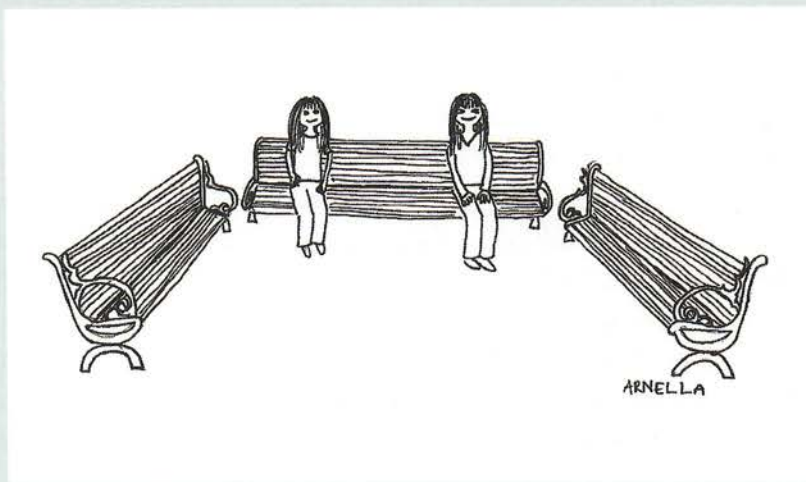

Att skriva tillsammans med barn

Gunilla Lundgren

Detta kapitel ingår i boken "Nobel i Rinkeby – om att upptäcka världen, språket och sig själv" av Gunilla Lundgren och Lotta Silfverhielm, utgiven av Premiss förlag 2010.

© Författarna och Premiss förlag.

ISBN: 9789185343997

Läs mer om Nobel i Rinkeby och Tensta på www.nobelirinkeby.se

D

et finns inga enkla recept för ett lyckat skrivprojekt. Varje skrivtillfälle måste utformas efter sina förutsättningar. Var träffas vi? I skolan, på biblioteket, på fritidsgården eller på ett skrivarläger? Har barnen/ungdomarna själva valt att delta? Hur stor är gruppen? Hur gamla är deltagarna? Hur mycket svenska kan de? Hur lång tid har vi på oss?

Jag har ofta min bas i skolan eller på biblioteket. Ibland arbetar vi många tillsammans i ett klassrum, ibland krävs att vi delar upp oss i mindre grupper. Deltagarna och jag utbyter erfarenheter och texter per mejl och brev men under ett skrivprojekt vill jag också få möjlighet att träffa varje deltagare enskilt. Då sitter vi i ett arbetsrum, gärna i ett bibliotek, annars i en fritidslokal, i en skolas uppehållsrum eller i en korridor.

Det finns många knep för att göra skrivandet lustfyllt. Man kan utgå från en teckning eller ett foto, man kan ge första mening, arbeta med stödord, tankekartor, haikudikter. Det ger ofta lyckade resultat. Ändå känner många barn ett motstånd när de uppmanas att skriva. Ett barn kan ha ett rikt talat språk och samtidigt uttrycka sig torftigt i skrift. Om barnet dessutom har ett begränsat ordförråd på svenska blir skrivandet ännu mödosammare. Under de år jag har arbetat med skrivande tillsammans med barn har tal och skrift närmat sig varandra, dator och sms

”Varje språk representerar ett speciellt sätt att se på världen”

har gjort att skrift kan likna tal med förkortningar. Men att skriva som man talar blir tyvärr sällan bra.

I samarbetet med flerspråkiga barn försöker jag dra in deras modersmål när vi diskuterar svenska ordval och uttryck. Språkforskare världen över understryker numera flerspråkighetens fördelar och betonar att barn har rätt till sitt språk. ”Varje språk representerar ett speciellt sätt att se på världen och har sina egna betydelser och värden” säger Leena Huss, docent vid Uppsala Universitet

Under ett skrivprojekt vill jag hinna utforska hur varje deltagare talar och skriver. Vad vill just det här barnet berätta? Hur ska jag hjälpa henne/honom att hitta sitt språk? Hur ska jag få skribenten att inte använda de schabloner som lätt infinner sig när man skriver på uppmaning? Hur ska barnet känna glädje och frihet i sitt skrivande och samtidigt kunna uttrycka sig så att texten blir intressant att läsa för andra?

Mitt mål när jag skriver tillsammans med barn är att inte styra för mycket. I stället vill jag vara en aktiv lyssnare. Samtidigt vet jag att jag styr och att barnen snabbt läser av oss vuxna. Vi påverkar dem genom vår ålder, hur vi är klädda, vilken frisyr vi har, hur vi hälsar, skrattar, förmanar. Vi styr genom att ha bestämt platsen och tiden för vårt möte, ofta har vi även bestämt ämnet

FAUDS DIKT

De små trånga gatorna
i Gamla Stan
är som flygande fjädrar
i den stora himlen.
Vattnet som rinner från det
fina lejonhuvudets mun
känns som en fors
rusande från ett högt berg
och den stora pumpen hörs
så starkt
så att det känns som
ett hjärtslag.

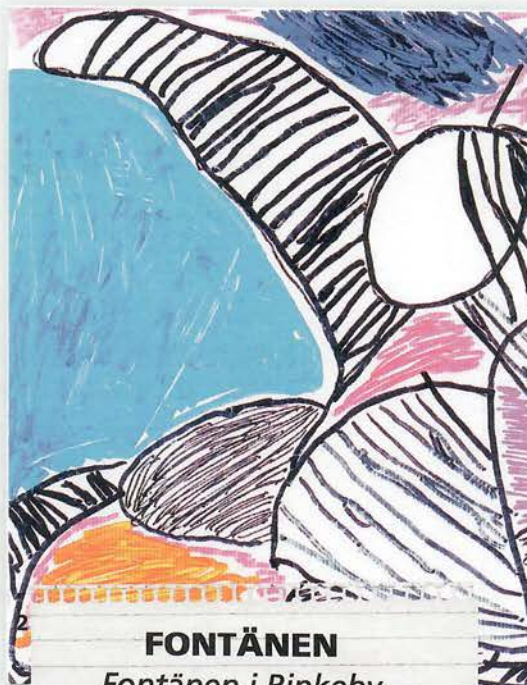
1

FUAAD MUAYAD

الطرق الضيقة في المدينة القديمة
كالريش الطائر
في السماء العاسفة .
الماء الساقط من
فم الأسد الجميل
تسعد به كالشلال
الهاب من أسس جبل عالٍ
والمضخة الكبيرة تسعها قوية
كضربات القلب .

فواد موئيد

4

FONTÄNEN

Fontänen i Rinkeby
Den strålande ängeln
Fågelvingarna
Blommans medicin
av vatten
Ljuset till himlen
Önskebrunnens hemlighet.

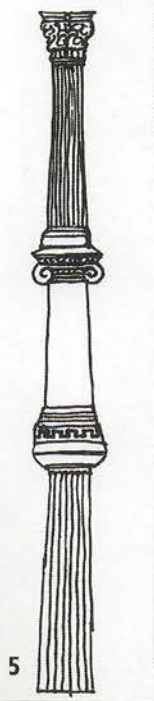
BILD OCH DIKT HELENE
GHEBRESELASE, 1995

FOTO ELLY BERG

3

1 Fauds dikt.

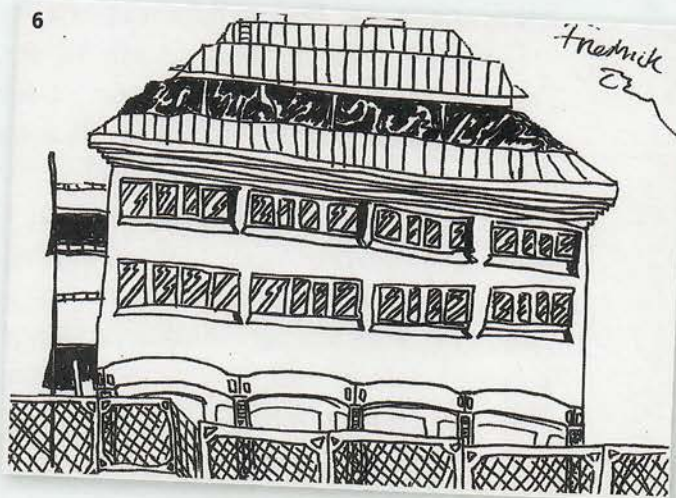
2 Bild och dikt av fontänen i Rinkeby.

3 Skolbarn tecknar bygget av Rinkeby Folkets Hus, vintern 1985.

4 Fuaads dikt på arabiska.

5 Kolonn på Börshuset i Stockholm. Ritat av Alexandra Pascalidou 1986.

6 Rinkeby Folkets Hus 1986. Ritat av Fredrik Östlund

6

för skrivandet. Mycket sker omedvetet. Det vi, som vuxna, kan göra medvetet är att ständigt träna oss i att lyssna och att visa varje barn respekt. Öva oss i demokrati.

Jag är din penna

Jag träffar ofta barn som vill berätta, men deras svårigheter att skriva är så stora att de tappat lusten eller gett upp. Då brukar jag föreslå dem att jag för en stund kan vara deras penna eller sekreterare. Det här är särskilt lyckosamt tillsammans med högstadieelever som blivit så självkritiska att de nästan vägrar att skriva.

– Säg vad det ska stå, så skriver jag ner dina ord, föreslår jag.

Jag förstår att en fjortonåring kan känna sig förödmjukad av att få sin kärleksdikt rättad. Kanske står det ”reng” i stället för ”regn”, ”sjärna” i stället för ”stjärna” och kanske är både prepositioner och ordföljd fel. Även om texten är utskriven på datorn, där felen varit rödmarkerade, har det varit svårt för skribenten att ändra så att det blivit rätt. Då kan det vara bättre att börja på nytt.

I stället för att markera textens fel stryker jag hellre under ”starka ord” eller ”starka meningar”. Utifrån dessa markeringar gör skribenten och jag om texten tillsammans. Vi letar oss fram och resonerar om varje ords betydelse tills vi hittat rätt.

Vad vill skribenten egentligen berätta? Handlar dikten om en mörk gata i skogen? Ska det inte vara en väg eller en stig? ”Många träd”, ja, och hur såg dessa träd ut? Var det mörka granar, raka tallar eller ljusa björkar? Blinkar verkligen stjärnan? Kan vi hitta ett annat ord för ”dum”? Ska vi välja ”prata” i stället för ”snacka”? Eller ska det vara ”samtala”, kanske ”viska”?

Begreppet ”starka ord” lärde jag mig av en tolvårig pojke, Fuaad, från Irak. När han skulle skriva en dikt om fontänen på Stortorget i Gamla stan klagade han:

– Gunilla, ni har inte så starka ord på svenska som vi har på arabiska!

Jag uppmanade honom att skriva på arabiska i stället och därefter på svenska. Men inte heller på arabiska kunde han skriva så att han blev nöjd. Tillsammans kunde vi dock hitta de svenska ord han sökte och han behövde inte kämpa med stavningen själv. Jag var hans ”lydiga penna”.

Senare hjälpte modersmålläraren honom att översätta dikten till arabiska.

Ofta blir det bättre om barnet får skriva en helt ny dikt på sitt modersmål i stället för att traggla med en översättning. Innehållet blir kanske i stort sett detsamma, men barnet har fått större frihet. Ibland skiljer sig texterna radikalt åt, och det är lika spännande att diskutera hur man uttrycker sig på olika språk med en tolvårig pojke som med en medelålders litteraturprofessor.

Nioåriga Vanessa berättar att på romanés säger man inte ”välkommen”. Man säger: ”Gud har hämtat dig till oss”. Sabiha

”Ofta blir det bättre om barnet får skriva en helt ny dikt på sitt modersmål ”

berättar att på bengaliska säger man "Tack att du kom!" På arabiska är det hövligt att säga "Vi välkomnar dig att bli en av oss", vilket betyder att man ger såväl vän som fiende mat, dryck och skydd, förklarar Samira.

Författarens bästa redskap

Konkret kan en skrivuppgift om Nobelpriset i en åttondeklass handla om att klassen ska åka till Nobelmuseet i Stockholm och eleverna sedan ska skriva om det.

Innan vi åker dit berättar jag om Alfred Nobel och om museet. Medan jag berättar skriver jag stödord på tavlan som eleverna kopierar. De har en pärm för Nobelprojektet där de samlar sina texter och skisser.

Ju bättre förberedda eleverna är, ju mer de vet, desto mer får de ut av besöket.

Under studiebesöket har eleverna med sig små anteckningsböcker så att de kan skriva eller teckna. Vi har också med oss en kamera och dokumenterar det hela.

Tillbaka i skolan skriver eleverna en rapport om besöket. De har då sina stödord, skisser och foton att utgå från.

Sedan skickas texterna till mig och jag går igenom dem.

Nästa gång vi träffas i skolan har vi en samling i klassrummet då jag går igenom några punkter som berör alla elever, till exempel att texter ofta blir bättre om man stryker i dem.

Jag ger exempel på hur man kan stryka "skräpord" och onödig information, hur man kan slänga och skriva om.

– En författares bästa arbetsredskap är papperskorgen, säger jag till mina unga medarbetare och berättar sedan att det där

med papperskorgen har jag lärt mig av Astrid Lindgren.

En genomgång kan ta femton minuter. Därefter tar läraren hand om klassen. Jag går till ett arbetsrum med en mindre grupp elever för att arbeta med redigeringen av deras texter. Nu stryker vi i texternas alla transportsträckor och tar bort onödiga adjektiv.

Några texter om utflykten till Nobelmuseet handlar för mycket om tunnelbaneresan dit, tycker jag.

– Kommer ni ihåg något föremål på museet? frågar jag.

– Minns ni Selma Lagerlöfs skor? Singers skrivmaskin? Dalai Lamas glasögon?

Med lite arbete kan en tunnelbanetext förändras till en berättelse om Selma Lagerlöf.

När texterna är färdiga läser vi igenom dem tillsammans och skribenterna behåller dem för renskrivning i datorn.

Trots att jag försöker vara lyhörd i samarbetet kan det kännas som att jag griper in för mycket. Ibland är uttrycken i en felstavad text så uppfinningsrika, rörande eller humoristiska att jag inte vill ändra dem. Det måste jag våga mot att textförfattaren kan bli kritiserad av framtida läsare som kommer att tro att felet beror på okunskap eller slarv.

Nästa gång vi träffas i mindre grupp går vi igenom texterna på nytt. De är helt förändrade nu när de är renskrivna. Det är lättare att få överblick och se vilka episoder eller detaljer som kan utvecklas, vilka föremål som faktiskt mår väl av att beskrivas med ett eller flera adjektiv. Vi läser berättelserna högt och frågar oss om de fortfarande är för långa, för omständliga. Eller har de blivit för korta?

Kanske skribenterna ångrar sina ordval och vill ändra eller stryka.

Nu är det eleverna som håller i pennorna och för ordet. När vi har kommit så här långt i vårt skrivarbete har min roll förändrats till samtalsledare, synonymordbok och ordlista.

– Jag har ju skrivit ”jättestort” på tre ställen! upptäcker en elev. Ska jag ändra det?

– Kanske vi kan hitta några andra ord för ”jätte”, föreslår jag. Hur säger man på era modersmål när man ska uttrycka att något är mycket stort?

Deltagarna i vår grupp kommer med förslag och frågor. Plötsligt överraskar någon oss med en kommentar. Kamrater som gått i samma klass sedan de varit små avslöjar sidor som de aldrig visat varandra. Med förvåning kan två, ytligt sett, väldigt olika klasskamrater upptäcka att de delar erfarenheter.

Jag tänker ofta på att de här samtalen om språk gör att vi lär känna varandra bättre.

Gemensam tid

Att sitta tillsammans och erövra språket, undersöka orden, hitta rätt uttryck för en känsla eller upplevelse, hinner lärare och elever sällan göra i klassrummet. Det är också stor skillnad på att sitta framför datorn och skriva och att sitta i gemenskap runt ett bord och resonera sig fram till ändringar i en text.

Ibland tycker jag att min uppgift liknar redaktörens på mitt eget bokförlag. Jag vet hur det känns att få sin text granskad. Jag vet hur svårt det kan vara att ta emot redaktörens ändringsförslag, hur nedslående det är att bli ifrågasatt när man själv tycker att man har lyckats uttrycka någonting viktigt. Av författaren Göran Palm har jag lärt att alla människor är experter på åtminstone en

”Alla människor är experter på åtminstone en sak: sig själva”

sak: sig själva. Det brukar jag säga till självkritiska högstadieelever och det försöker jag minnas när jag arbetar tillsammans med barn och ungdomar: att alltid visa respekt för varje människas erfarenheter, språk och uttrycksförmåga, att aldrig avfärda, att lyssna. Detta kräver tid.

Den tiden är svår att få i skolan. Även om lärarna och jag planerar vårt skrivprojekt noga dyker det ständigt upp andra aktiviteter och uppgifter som lägger hinder i vägen. Det kan vara friluftsdagar, jämställdhetsdagar, miljödagar, brandövningar, antimobbningsprojekt, centrala prov, träning inför lucia, basketturneringar och skolresor. Allt är lika viktigt.

Min erfarenhet är ändå att en noggrann planering gör det lättare att vara flexibel. Därför lägger jag ner mycket tid på att korrepondera med barnen och de vuxna som är indragna i projektet.

Jag lägger också ner anseelig tid på att gå igenom elevernas texter. Jag ritar upp scheman över alla texter för att möjliggöra att varje skribent kommer till sin rätt. Några elever tycker om att samarbeta, andra behöver mer enskilt stöd. Några är bra på att redogöra för ett skeende, andra vill skriva faktarutor. Några kan göra beskrivningar av föremål, andra blir engagerade i dyna-

mitens sprängkraft och faror, någon vill skriva om Alfred Nobels barndom.

Innan varje arbetspass vill jag vara i god tid för att hinna göra i ordning arbetsplatsen så att den fungerar bra för dagens uppgift. Jag vill ha nyväsade pennor, suddgummin, papper, bilder, böcker framdukade estetiskt och överblickbart. Elevernas texter och de schematiska översikterna har jag satt in i en vacker pärm som eleverna alltid kan titta i. Härigenom får vi en gemensam överblick och kan tillsammans diskutera arbetets gång och hur vi kan nå vårt mål.